

بررسی پیش‌رسی ازدواج در استان‌های کشور در طی

سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰

وکیل احمدی^۱

انیس رضایی^۲

چکیده

آمادگی جسمی، روانی، اجتماعی و فرهنگی برای ازدواج یکی از شرایط پایداری خانواده است. اگرچه پیش‌رسی ازدواج در ایران در دهه‌ی ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰ کاهش اساسی داشته است، اما در دهه‌ی اخیر با نوساناتی برای هر دو جنس همراه بوده است. بنابراین در این مقاله با استفاده از داده‌های ثبت احوال و سرشماری در طی سالهای گذشته، وضعیت پیش‌رسی ازدواج به تفکیک مناطق شهری و روستایی استان‌های کشور، بررسی شده است. نتایج نشان داد، که پیش‌رسی ازدواج برای مردان از ۴۸۹۰۴ نفر در سال ۱۳۸۵، به ۴۸۱۴۵ نفر در سال ۱۳۹۰ کاهش یافته است، اما برای زنان از ۳۳۰۸۳ نفر در سال ۱۳۸۵، به ۳۹۸۳۱ نفر در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است. نسبت پیش‌رسی ازدواج بر حسب استان‌های کشور متفاوت بوده است. در سال ۱۳۹۰ نسبت پیش‌رسی ازدواج زنان در استان‌های خراسان‌شمالی و خراسان‌رضوی و برای مردان استان‌های سیستان و بلوچستان و خراسان‌رضوی بیشتر از بقیه استان‌ها بوده است. در سال ۱۳۸۵ بیشترین نسبت پیش‌رسی ازدواج در استان‌های اردبیل و سیستان و بلوچستان برای زنان و خراسان‌رضوی و سیستان و بلوچستان برای مردان بوده است.

واژگان کلیدی: ازدواج، پیش‌رسی ازدواج، سرشماری، ثبت احوال

۱- عضو هیئت علمی گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه رازی vakilahmadi@gmail.com

۲- کارشناسی ارشد مطالعات زنان و دبیر آموزش و پرورش ناحیه ۱ کرمانشاه

مقدمه و طرح مسأله

ازدواج واقع‌های اجتماعی، زیستی و فرهنگی است که به دلیل نقش بنیادین آن در تشکیل خانواده از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. به‌طوری که پایداری که پایندگی گروه و زندگانی کمی و کیفی نسل‌های متوالی به ازدواج بستگی دارد. سن ازدواج در یک جامعه تا حدودی نشان‌دهنده شیوه سازماندهی زندگی خانوادگی و همچنین بیانگر فرصت‌هایی است، که زنان و مردان جوان در زمان ازدواج از آن برخوردار هستند. در واقع محتوا و شکل خانواده تحت تأثیر عوامل اقتصادی، فرهنگی و... است و یکی از عواملی که کیفیت و محتوای خانواده را شکل می‌دهد، سن ازدواج است. در اکثر کشورهای جهان حداقل سن ازدواج را قانون مشخص می‌کند و در کشورهای مختلف متفاوت می‌باشد و این تفاوت برای مردان و زنان نیز صدق می‌کند.

بنابراین افرادی که زودتر از سنی که قانون، شرع و یا عرف تعیین نموده ازدواج کنند، به ازدواج آنها، ازدواج پیش‌رس می‌گویند. برای زنان از تقسیم جمعیت زنان ازدواج کرده ۱۰ تا ۱۴ سال به کل جمعیت ۱۰ تا ۱۴ ساله زنان و برای مردان از تقسیم جمعیت ازدواج کرده ۱۵ تا ۱۹ ساله مردان به کل جمعیت مردان ۱۵ تا ۱۹ سال محاسبه می‌شود (میرزایی، ۱۳۹۰: ۶۵۹).

ازدواج زودرس، نوعی خشونت و تعارض با حقوق انسان‌ها است، چرا که اغلب ازدواج پیش‌رس یک ازدواج اجباری است، که معمولاً بدون رضایت معتبر طرفین ازدواج رخ می‌دهد.

به‌طور کلی ۲۰ تا ۵۰ درصد از زنان در کشورهای در حال توسعه، به‌خصوص در صحرای جنوب آفریقا و جنوب آسیا، در سنین زیر ۱۸ سال ازدواج می‌کنند (ساین و سامرا، ۱۹۹۶). طبق بررسی‌های یونیسف، در سال ۲۰۰۴ میلادی، تخمین زده شده که در دهه آینده در کشورهای در حال توسعه، بیش از ۱۰۰ میلیون دختر زیر ۱۸ سال ازدواج خواهند کرد. بیشترین شیوع ازدواج زودهنگام، در کشورهای جنوب آسیا (۴۸ درصد)، آفریقا (۴۲ درصد) و آمریکای لاتین و کارائیب (۲۹ درصد) می‌باشد. در خاورمیانه، ازدواج زودهنگام در کشورهای یمن و فلسطین شایع است. در حال حاضر حدود نیمی از دختران زیر ۱۸ ساله در این کشورها ازدواج کرده‌اند (UNFPA, 2006).

بنابراین با توجه به پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و روحی و روانی که پیش‌رسی ازدواج برای فرد و ساختار خانواده و جامعه دارد، در این پژوهش سعی شده است، روند پیش‌رسی ازدواج برای کل کشور در ۵۰ سال گذشته، مورد بررسی قرار گیرد و همچنین با استفاده از داده‌های سرشماری و سازمان ثبت احوال کل کشور در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰، وضعیت پیش‌رسی ازدواج در استان‌های کشور به تفکیک جنس و مناطق شهری و روستایی مورد بررسی قرار گیرد.

ادبیات و پیشینه پژوهش

به‌طور کلی، پیش‌رسی ازدواج دختران را می‌توان از سه رهیافت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تبیین کرد. رهیافت اجتماعی با نظریه مدرنیزاسیون، رهیافت اقتصادی با نظریه مبادله (عرضه و تقاضا) و رهیافت فرهنگی با نظریه برابری جنسیتی توضیح داده می‌شود. باید توجه داشت که نظریه مدرنیزاسیون، دو نظریه مبادله و برابری جنسیتی را با خود به‌همراه دارد.

تئوری مدرنیزاسیون توسط «ویلیام گود» مطرح شده است. وی برای تبیین تفاوت سن ازدواج افراد از مفهوم مدرنیزاسیون استفاده کرده است. بر این اساس، کاهش یا افزایش سن ازدواج با درجات مدرنیزاسیون مقایسه شده است. مدرنیزاسیون در سطوح فردی و اجتماعی با تأثیرگذاری بر زمان ازدواج صورت می‌گیرد. در میان مهم‌ترین عوامل مدرنیزاسیون، می‌توان به گسترش فرصت‌های تحصیلی، تغییرات در نیروی کار و فعالیت‌های شغلی، اشتغال زنان و شهرنشینی اشاره کرد. افرادی که در مناطق شهری زندگی می‌کنند، به‌دلیل شیوه‌های زندگی متفاوت و نیز کنترل اجتماعی ضعیف‌تر، نسبت به مناطق روستایی، ازدواج‌شان با تأخیر صورت می‌گیرد (آستین افشان، ۱۳۸۰: ۱۵). در جریان مدرنیزاسیون، خانواده‌محوری به فرد محوری تبدیل می‌شود. فرآیند مدرنیزاسیون با ترجیح خانواده هسته‌ای، فردمحوری در مقابل خانواده محوری، بهبود موقعیت زنان، گسترش تحصیلات عمومی، شهرنشینی و ازدواج‌های با انتخاب آزاد، تشکیل خانواده در سنین بالاتر را تشویق می‌کند. هم‌چنین فرآیند مدرنیزاسیون با تغییر نگرش‌ها و ایده‌های افراد جامعه همراه است، به‌طوری که در دنیای مدرن امروزی، افراد به نگرش‌هایی به‌خصوص در زمینه انتخاب همسر دست یافته‌اند، که دایره انتخاب همسر را محدودتر می‌کند. بنابراین، با تغییر در نگرش‌های حاصل از مدرنیزاسیون، سن شروع به زناشویی افراد بالاتر رفته و افراد در سنین بالاتری همسر انتخاب می‌کنند.

با توجه به این نظریه می‌توان گفت، در مناطق کمتر توسعه‌یافته یا در حال توسعه، به دلیل نبودن عامل‌های مدرنیزاسیون، با پدیده پیش‌رسی ازدواج روبه‌رو هستند. در این مناطق فرصت‌های تحصیلی و به تبع آن فرصت‌های اشتغال و شهرنشینی به‌شدت محدود، در نتیجه اغلب ازدواج‌ها زودتر از سن قانونی یا شرعی انجام می‌شود.

فرض اساسی نظریه مبادله، آن است که مردم در انتخاب‌های خود منطقی بوده و درصدی به حداکثر رساندن سود خود از انتخاب و برقراری رابطه با دیگران هستند. این نظریه عمدتاً از طریق اقدامات «جورج هومنز» و «پیتر بلاو» تأثیر عمده‌ای بر تحقیقات جامعه‌شناختی داشته است. «بارتز» و «نای» با کاربرد این نظریه در مورد ازدواج، دو دسته تعیین‌کننده ازدواج را مشخص کرده‌اند: دسته اول آنهایی هستند، که باعث می‌شوند، ازدواج برای فرد رضایت بیش‌تری را نسبت به مجرد ماندن تأمین کند و دسته دوم آنهایی هستند، که باعث می‌شوند ازدواج در میان بسیاری از جایگزین‌های نامطلوب، برای فرد کمتر نامطلوب باشد. آنها با بررسی ۲۳ قضیه مرتبط با عوامل اقتصادی-اجتماعی ازدواج، یک نظریه عام مطرح کردند، به این صورت که: هر قدر تفاوت مثبت بین رضایت مورد انتظار از ازدواج و رضایت دریافت شده از موقعیت کنونی فرد بیش‌تر باشد،

ازدواج زودرس بیش‌تر خواهد بود (کنعانی، ۱۳۸۵). در نظریه مبادله، انسان دائماً درصدد بهره‌گیری بیش‌تر از حداقل هزینه‌ها است. اصل جستجوی پاداش‌های اقتصادی، اجتماعی و روان‌شناختی در نهاد انسان نهفته است. طبق این نظریه، تصمیم‌گیری برای ازدواج نوعی تصمیم به سرمایه‌گذاری است که در آن هزینه‌ها و دست‌آوردهای شخص ازدواج‌کننده در طول زمان واقعیت پیدا می‌کند. مضمیق ازدواج که یکی از عوامل مؤثر در افزایش سن ازدواج مطرح شد، از این ره‌یافت قابل تبیین است. با توجه به ترکیبات مبادله (عرضه و تقاضا)، هرگاه در بازار ازدواج، تقاضا برای دختران بیشتر از عرضه آن باشد، سبب می‌شود دختران در سنین پایین‌تری ازدواج کنند و برعکس، هرگاه عرضه بیشتر از تقاضا باشد، سبب بالا رفتن سن ازدواج دختران می‌شود و این بازار عرضه و تقاضای ازدواج است که سن ازدواج را تعیین می‌کند.

ملاحظه می‌شود که در تئوری مبادله، انسان‌ها همواره به ارزیابی هزینه‌ها و منافع حاصل از ازدواج می‌پردازند. در جوامع سنتی (روستایی) و کمتر توسعه‌یافته فرزندان به‌خصوص فرزند دختر برای والدین بیشتر نقش مصرف‌کننده و بار اضافی را دارد. بنابراین در شرایط سخت و تنگناهای اقتصادی، برخی خانواده‌ها به فکر ازدواج دخترشان می‌افتند، تا از هزینه‌ها و بار اقتصادی خانواده بکاهند. در چنین شرایطی پیش‌رسی ازدواج یا ازدواج زود هنگام افزایش می‌یابد.

در تئوری برابری جنسیتی، بیش‌ترین بحث، برابری فرصت بین دو جنس است. (برابری از لحاظ آموزش، اشتغال، مشارکت اجتماعی و...) با توجه به این دیدگاه، زنان در زمینه فرصت‌های شغلی، آموزشی و غیره سعی می‌کنند، گام‌به‌گام مردان پیش روند. در نتیجه این برابری جنسیتی (یا رقابت جنسیتی)، سن ازدواج زنان به تأخیر می‌افتد. به تأخیر افتادن سن ازدواج هزینه‌ای است که زنان برای دستیابی به برابری فرصت، مجبورند پرداخت نمایند.

در مناطق کمتر توسعه‌یافته، در تمام زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی، نابرابری زیادی بین دو جنس وجود دارد. فقر مالی، بی‌سوادی والدین، پرجمعیت بودن خانواده‌ها، کلیشه‌های سنتی و فقر فرهنگی، عقاید قالبی جنسیتی، همه به این نابرابری دامن می‌زند. والدین ترجیح می‌دهند که به‌جای صرف هزینه‌ها برای ادامه تحصیل دختر، آنها را شوهر دهند.

ازدواج زودرس، دارای پیامدهای منفی است، که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود. با وجود اینکه دختران با نوعی برتری نسبی از نظر بیولوژیک در مقایسه با پسران به دنیا می‌آیند و این مسئله، آنان را در برابر عفونت‌ها و سوتغذیه مقاوم می‌کند، این امتیاز طبیعی به دلیل رفتارهای تغذیه‌ای متفاوت، فشارهای بیش از حد ناشی از کار، فقدان تحصیلات کافی و بارداری-های زودرس و متعدد از بین می‌رود. با ازدواج یک کودک، او ممکن است در معرض رابطه‌ی جنسی اجباری قرار بگیرد و برای او که هنوز از نظر جسمی و جنسی تکامل نیافته، به شدت می‌تواند عواقب تهدیدکننده سلامتی به‌همراه داشته باشد. لذا زن باردار جوان با خطرهای جسمی، تکاملی و مسائل جدی روانی و اجتماعی و اقتصادی روبه‌رو است. نوجوانان متأهل معمولاً دارای ویژگی‌های زیر هستند:

- فاصله سنی زیاد با همسر
- محدودیت حمایت اجتماعی
- تحصیلات کمتر
- فشار زیاد برای باردار شدن و حاملگی زودرس
- افزایش خطر مرگ و میر مادر و کودک
- افزایش آسیب‌پذیری در برابر HIV و سایر بیماری‌های مقاربتی
- انزوای اجتماعی
- دسترسی کمتر به رسانه‌های جدید
- نداشتن مهارت برای ورود به بازار کار

این نکته تصادفی نیست که در کشورهای دارای آمار بالای ازدواج زودرس، میزان بالای نرخ تولد و مرگ، فقر، پایین بودن سطح توسعه، کم بودن اشتغال و مراقبت‌های بهداشتی وجود دارد (لطفی، ۱۳۸۹).

نوجوانان و کودکان در اثر ازدواج زودرس بسیار آسیب‌پذیر می‌شوند. بین سن مادر و مرگ او در بارداری رابطه‌ی قوی وجود دارد. دختران ۱۰ تا ۱۴ ساله پنج بار بیشتر در معرض احتمال مرگ در اثر حاملگی در مقایسه با گروه سنی ۲۰ تا ۲۴ سال قرار دارند. این احتمال برای ۱۵ تا ۱۹ سال دو برابر است. البته ذکر می‌شود، این میزان مرگ بالا فقط وابسته به سن نیست، بلکه علاوه بر عدم تکامل فیزیکی، موقعیت اقتصادی - اجتماعی پایین که مانع دسترسی آنان به مراقبت‌های مامایی و بارداری می‌شود، نیز در این مسئله نقش دارد. بارداری در نوجوانان ممکن است با افزایش سقط، زایمان زودرس، افزایش تولد نوزادان کم وزن، افزایش مرگ و میر قبل و پس از زایمان، افسردگی، خستگی مزمن و مفرط، تحصیلات کم، افزایش حاملگی ناخواسته و ناتوانی در استقلال همراه گردد. لذا نوجوانانی که زود هنگام ازدواج می‌کنند و باردار می‌شوند بسیار آسیب‌پذیر هستند. عبور از دوران کودکی به بزرگسالی به‌طور طبیعی با فشارهای روانی، اجتماعی نسبتاً شدیدی روی رشد نوجوان همراه است. لذا هرگونه استرس اضافی مثل آنچه در ازدواج زودرس و خشونت جنسی ایجاد می‌شود، فشارهای روانی - اجتماعی را افزایش می‌دهد. ایفای نقش همسری و مادری برای یک دختر نوجوان به‌عنوان همسر او را در معرض آسیب‌های روانی قرار می‌دهد و بر ارتباطات‌شان اثر می‌گذارد. لذا ازدواج زودرس سلامت روان را تهدید کرده و افسردگی را افزایش می‌دهد.

احمدی (۱۳۸۳) در پژوهشی به بررسی تأثیر تشکیل خانواده در سنین نوجوانی یا به‌عبارت دیگر ازدواج زود هنگام بر تحصیلات و به‌طور ویژه اقدام به ترک تحصیل را در دو سطح فرد و استان می‌پردازد. این مطالعه با استفاده از داده‌های خام DHS سال ۱۳۷۹ ایران انجام گرفته است.

بدین منظور افراد مؤنث ۱۹-۱۰ ساله کشور انتخاب و سپس افراد ازدواج کرده در این گروه سنی با همسالان ازدواج نکرده از نظر ترک تحصیل با هم مقایسه شده‌اند. مطالعه حاضر با اذعان به این‌که بیشتر از ۲۰ درصد دختران از ۷/۷ درصد در شهر تهران تا ۴۰ درصد در مناطق روستایی سیستان و بلوچستان قبل از ۱۸ سالگی ازدواج کرده‌اند، ازدواج زودهنگام را مهم‌ترین عامل در ترک تحصیل زنان ازدواج کرده نوجوان معرفی می‌کند.

عاصمی و حسینی یزدی (۱۳۹۳) در پژوهشی به بررسی تأثیر سن ازدواج بر رضایت زناشویی زنان می‌پردازند. بدین منظور تعداد ۲۲ زوج با ازدواج‌های زودهنگام و دیرهنگام به سوالات پرسش‌نامه ENRICH پاسخ دادند. نتایج پس از تحلیل نشان داد، سن ازدواج به تنهایی نمی‌تواند عامل پیش‌بینی‌کننده رضایت زناشویی باشد.

لطفی (۱۳۸۹) در مقاله‌ای به بررسی پیامدهای سلامتی ازدواج زودرس در زنان می‌پردازد. وی می‌نویسد، ازدواج پیش‌رس، بیشتر در بستر فقر و نابرابری جنسیتی، رخ می‌دهد و دارای جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است، و برخی از علل آن عبارتند از: فقر پیش‌گیری از فعالیت جنسی زودرس، حفظ آبروی خانوادگی و عوامل فرهنگی و اجتماعی ازدواج زودرس می‌تواند منجر به افزایش تعداد فرزندان، حاملگی و زایمان زودرس، مرگ و میر در مادر نوجوان باردار و در حین زایمان، افزایش ابتلا به HIV و سایر بیماری‌های مقاربتی، افزایش مرگ نوزاد، زایمان سخت و طولانی، انزوای اجتماعی، افسردگی، خودکشی و همسرکشی گردد.

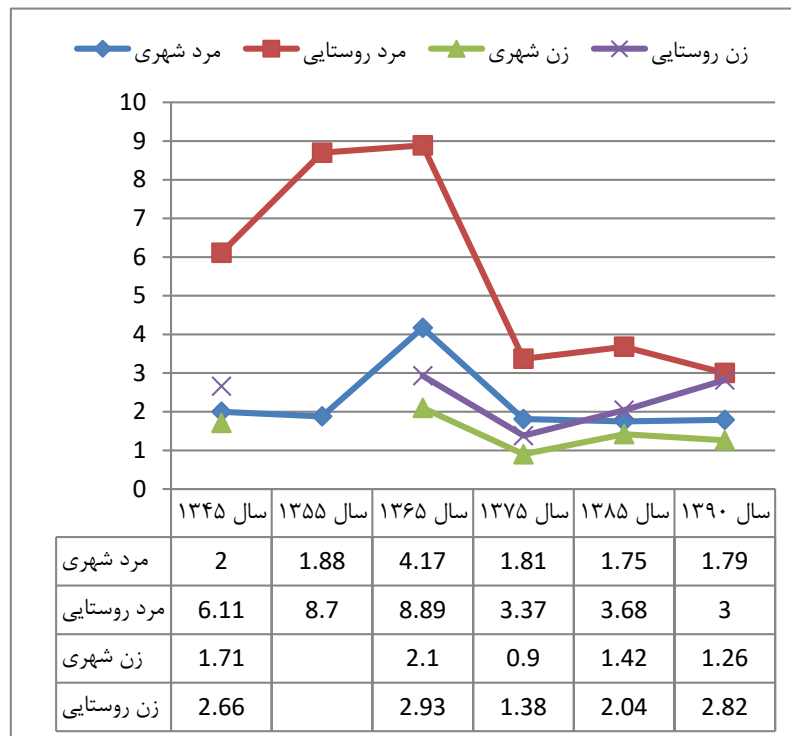
روش پژوهش

روش پژوهش حاضر تحلیل ثانویه داده‌های ازدواج و زناشویی سرشماری کل کشور و ثبت احوال کل کشور است. داده‌های استانی براساس سرشماری کل کشور در سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ و داده‌های کل کشور براساس سرشماری ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۰ است. شاخص پیش‌رسی ازدواج در این پژوهش با استفاده از درصد جمعیت ازدواج کرده ۱۹-۱۵ ساله مردان و درصد جمعیت ازدواج کرده ۱۴-۱۰ ساله زنان بوده است. درصد پیش‌رسی ازدواج از تعداد جمعیت ازدواج کرده در گروه سنی ۱۴-۱۰ ساله زنان بر تعداد کل جمعیت همان گروه سنی ضرب‌در ۱۰۰ به‌دست آمده است. برای توصیف داده‌ها از تحلیل خوشه‌ای و تحلیل عاملی استفاده شده است. استان‌ها با استفاده از ۸ متغیر که شامل درصد پیش‌رسی ازدواج برای مردان و زنان به تفکیک مناطق در دو سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ بوده است، تحلیل خوشه‌ای شده‌اند و سپس با استفاده از تحلیل عاملی برای هر استان یک نمره عاملی محاسبه و براساس آن نقشه پیش‌رسی ازدواج برای کل کشور ترسیم شده است.

یافته‌های پژوهش

در سال ۱۳۹۰ تعداد ۴۸۱۴۵ نفر از مردان در سن کمتر از ۲۰ ساله ازدواج کرده‌اند و در همین سال تعداد ۳۹۸۳۱ نفر از زنان ۱۴-۱۰ ساله نیز ازدواج کرده‌اند. این ارقام در مقایسه با سال ۱۳۸۵

برای مردان ۴۸۹۰۴ نفر و برای زنان ۳۳۰۸۳ نفر گزارش شده است. پس در پنج سال گذشته، پیش‌رسی ازدواج برای مردان کاهش چندانی نیافته است، اما برای زنان افزایش یافته است. نمودار زیر، روند درصد پیش‌رسی ازدواج در کل کشور از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۰ را نشان داده است.

نمودار (۱): روند درصد پیش‌رسی ازدواج کل کشور از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۰ به تفکیک جنس و مناطق شهری و روستایی

نمودار شماره ۱، نوسانات روند پیش‌رسی ازدواج در ۵ دهه‌ی گذشته را نشان داده است. برای مردان مناطق شهری، پیش‌رسی ازدواج از ۲ درصد در سال ۱۳۴۵ به ۴ درصد در سال ۱۳۶۵ افزایش یافته است، اما بعد از آن به نزدیک دو درصد کاهش یافته است و دیگر کاهش چندانی نداشته است. درصد پیش‌رسی ازدواج برای مردان مناطق روستایی نسبت به بقیه بیشتر بوده است. اما در طی زمان کاهش محسوسی داشته است و از ۹ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۳ درصد در سال ۱۳۹۰ کاهش پیدا کرده است. درصد پیش‌رسی ازدواج برای زنان مناطق روستایی بیشتر از مناطق شهری، اما دارای نوساناتی بوده است و در طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰ افزایش هم پیدا کرده

است، اما برای زنان مناطق شهری، درصد پیش‌رسی ازدواج کاهش یافته است. در کل درصد پیش‌رسی ازدواج، برای هر دو جنس، در مناطق روستایی بیشتر از مناطق شهری بوده است. در ادامه، برای توصیف بهتر وضعیت پیش‌رسی ازدواج در بین استان‌های کشور، براساس داده‌های سرشماری ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ کل کشور تحلیل خوشه‌ای انجام شده است. براساس تحلیل خوشه‌ای، ۱۹ استان پیش‌رسی ازدواج کم، ۹ استان پیش‌رسی ازدواج متوسط و ۳ استان نیز پیش‌رسی ازدواج زیاد داشته‌اند. نتایج تحلیل خوشه‌ای و جداول توصیفی خوشه‌ها در ادامه آمده است.

جدول شماره (۱): خوشه‌بندی استان‌های کشور براساس شاخص درصد پیش‌رسی ازدواج

پیش‌رسی کم (۱۹ استان)	چهارمحال و بختیاری، کرمانشاه، کهگیلویه و بویر احمد، کردستان، اصفهان، لرستان، ایلام، تهران، گیلان، خوزستان، فارس، البرز، هرمزگان، آذربایجان غربی، کرمان، گلستان، بوشهر، یزد، خراسان جنوبی
پیش‌رسی متوسط (۹ استان)	اردبیل، آذربایجان شرقی، قم، قزوین، همدان، مرکزی، مازندران، سمنان، زنجان
پیش‌رسی زیاد (۳ استان)	سیستان و بلوچستان، خراسان رضوی، خراسان شمالی

جدول خوشه‌بندی نشان داده است که استان‌ها به سه خوشه تبدیل شده‌اند و بیشتر استان‌ها درصد پیش‌رسی ازدواج در آنها کم بوده است. سه استان نیز، بیشترین درصد پیش‌رسی ازدواج را داشته‌اند.

جدول شماره (۲): آماره‌های توصیفی متغیرهای پیش‌رسی ازدواج برای خوشه اول

متغیر	آماره	مرد شهری ۸۵	مرد روستایی ۸۵	زن شهری ۸۵	زن روستایی ۸۵	مرد شهری ۹۰	مرد روستایی ۹۰	زن شهری ۹۰	زن روستایی ۹۰
کمترین مقدار	۰/۸۴	۱/۰۷	۰/۸۸	۱/۱	۰/۸	۱/۱۹	۰/۷۵	۱/۲۱	۰/۳۲
بیشترین مقدار	۲/۳۵	۳/۳۱	۲/۶۷	۲/۶۱	۲/۵۹	۴/۰۷	۲/۲۶	۲/۳۰	۰/۳۴
میانگین	۱/۵۷	۲/۱۵	۱/۳۳	۱/۶۰	۱/۷۱	۲/۴۰	۱/۱۵	۱/۷۷	۰/۸۵
انحراف معیار	۰/۴۳	۰/۶۶	۰/۳۹	۰/۳۶	۰/۶۱	۰/۸۵	۰/۳۴	۰/۳۲	۰/۳۴

جدول شماره ۲، آماره‌های توصیفی استان‌هایی که درصد پیش‌رسی ازدواج در آنها کم بوده، را نشان داده است. میانگین درصد پیش‌رسی ازدواج، بر حسب جنس و مناطق، تقریباً کمتر از دو درصد بوده است. در سال ۱۳۸۵، برای مردان و زنان شهری، کمترین مقدار برای استان چهارمحال و بختیاری بوده و برای مردان و زنان روستایی برای استان کرمانشاه بوده است. در سال ۱۳۹۰ برای مردان شهری، کمترین مقدار مربوط به استان ایلام، برای مردان روستایی مربوط به استان

کرمانشاه، برای زنان شهری مربوط به استان چهارمحال و بختیاری و برای زنان مناطق روستایی، مربوط به استان کهگیلویه و بویراحمد بوده است. در واقع استان‌های مذکور کمترین درصد پیش‌رسی ازدواج در سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ را برای هر دو جنس به تفکیک مناطق شهری و روستایی داشته‌اند.

جدول (۳): آماره‌های توصیفی متغیرهای پیش‌رسی ازدواج برای خوشه دوم

متغیر	آماره	مرد شهری ۸۵	مرد روستایی ۸۵	زن شهری ۸۵	زن روستایی ۸۵	مرد شهری ۹۰	مرد روستایی ۹۰	زن شهری ۹۰	زن روستایی ۹۰
کمترین مقدار	۱/۲۲	۱/۶۰	۱/۱۷	۱/۹۹	۱/۱۳	۱/۷۳	۱/۱۲	۳/۴۱	۵/۱۰
بیشترین مقدار	۲/۱۸	۳/۰۳	۲/۲۷	۲/۹۰	۲/۱۴	۳/۶۰	۱/۷۸	۴/۲۱	۰/۶۲
میانگین	۱/۶۲	۲/۵۴	۱/۵۳	۲/۵۱	۱/۶۴	۲/۶۰	۱/۳۸	۰/۲۱	۰/۳۲
انحراف معیار	۰/۳۲	۰/۵۰	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۳۵	۰/۵۶	۰/۲۱	۰/۲۱	۰/۲۱

جدول شماره ۳، آماره‌های توصیفی ۹ استان که درصد پیش‌رسی ازدواج در آنها متوسط بوده است، را نشان داده است. میانگین درصد پیش‌رسی ازدواج در این استان‌ها، کمی دارای واریانس بیشتری است و از تقریباً ۱/۵ درصد برای زنان مناطق شهری، در سال ۱۳۸۵ تا ۴/۲۱ درصد برای زنان مناطق روستایی، در سال ۱۳۹۰ در نوسان بوده است.

جدول (۴): آماره‌های توصیفی متغیرهای پیش‌رسی ازدواج برای خوشه سوم

متغیر	آماره	مرد شهری ۸۵	مرد روستایی ۸۵	زن شهری ۸۵	زن روستایی ۸۵	مرد شهری ۹۰	مرد روستایی ۹۰	زن شهری ۹۰	زن روستایی ۹۰
کمترین مقدار	۲/۱۸	۴/۰۴	۱/۸۵	۲/۹۳	۲/۳۰	۴/۵۴	۱/۷۹	۳/۰۱	۶/۳۸
بیشترین مقدار	۴/۵۳	۵/۹۱	۲/۳۰	۳/۳۶	۳/۵۲	۵/۵۷	۲/۲۶	۴/۵۴	۰/۲۳
میانگین	۳/۰۴	۵/۱۷	۲/۰۳	۳/۱۷	۲/۸۳	۵/۰۵	۲/۰۴	۰/۲۳	۰/۲۳
انحراف معیار	۱/۲۹	۰/۹۹	۰/۲۳	۰/۲۱	۰/۶۲	۰/۵۱	۰/۲۳	۰/۲۳	۰/۲۳

جدول شماره ۴، آماره‌های توصیفی استان‌هایی که درصد پیش‌رسی ازدواج آنها زیاد بوده است را نشان داده است. این استان‌ها شامل سیستان و بلوچستان، خراسان شمالی و خراسان رضوی بوده‌اند. میانگین درصد پیش‌رسی ازدواج بر حسب ۸ متغیر، بین ۲ تا ۵ درصد در نوسان بوده است. در

سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ بیشترین درصد پیش‌رسی ازدواج برای مردان شهری و روستایی مربوط به استان سیستان و بلوچستان بوده است. برای زنان مناطق شهری در سال ۱۳۸۵ بیشترین درصد مربوط به استان سیستان و بلوچستان و برای زنان مناطق روستایی مربوط استان خراسان شمالی بوده است. اما در سال ۱۳۹۰ برای زنان مناطق شهری و روستایی بیشترین درصد پیش‌رسی ازدواج، مربوط به استان خراسان رضوی بوده است.

جدول (۵): میانگین متغیرهای پیش‌رسی ازدواج بر حسب خوشه‌ها

خوشه متغیر	خوشه ۱ پیش‌رسی کم	خوشه ۲ پیش‌رسی متوسط	خوشه ۳ پیش‌رسی زیاد
مرد شهری سال ۱۳۸۵	۱/۵۷	۱/۶۲	۳/۰۴
مرد روستایی سال ۱۳۸۵	۲/۱۵	۲/۵۴	۵/۱۷
زن شهری سال ۱۳۸۵	۱/۳۳	۱/۵۳	۲/۰۳
زن روستایی سال ۱۳۸۵	۱/۶۰	۲/۵۱	۳/۱۷
مرد شهری سال ۱۳۹۰	۱/۷۱	۱/۶۴	۲/۸۳
مرد روستایی سال ۱۳۹۰	۲/۴۰	۲/۶۰	۵/۰۵
زن شهری سال ۱۳۹۰	۱/۱۵	۱/۳۸	۲/۰۴
زن روستایی سال ۱۳۹۰	۱/۷۷	۴/۲۱	۴/۵۴

جدول شماره ۵، میانگین متغیرهای شاخص پیش‌رسی ازدواج بر حسب سه تا خوشه را نشان داده است. میانگین در خوشه اول کمتر از میانگین دو خوشه دیگر است. این ارقام نشان دهنده این می‌باشد، که خوشه‌ها درست تقسیم شده‌اند. استثناء در این زمینه میانگین مردان شهری در سال ۱۳۹۰ برای خوشه دوم است، که با بقیه هماهنگ نیست.

جدول (۶): تحلیل واریانس خوشه‌های شاخص پیش‌رسی ازدواج

سطح معنی داری	F	خطا		خوشه		آماره متغیر
		درجه آزادی	مجموع مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	
۰/۰۰۰	۱۰/۴	۲	۰/۲۷	۲	۲/۸	مرد شهری سال ۱۳۸۵
۰/۰۰۰	۲۷/۴	۲	۰/۴۲	۲	۱۱/۶	مرد روستایی سال ۱۳۸۵
۰/۰۱۶	۴/۸	۲	۰/۱۳	۲	۰/۶۵	زن شهری سال ۱۳۸۵
۰/۰۰۰	۳۷/۸	۲	۰/۱۲	۲	۴/۶	زن روستایی سال ۱۳۸۵
۰/۰۰۰	۵/۸	۲	۰/۳۰	۲	۱/۷	مرد شهری سال ۱۳۹۰
۰/۰۰۰	۱۶	۲	۰/۵۷	۲	۹/۱	مرد روستایی سال ۱۳۹۰
۰/۰۰۰	۱۱/۱	۲	۰/۰۹	۲	۱	زن شهری سال ۱۳۹۰
۰/۰۰۰	۵۷/۸	۲	۰/۳۹	۲	۲۳	زن روستایی سال ۱۳۹۰

جدول فوق، تحلیل واریانس براساس نمره واقعی استان‌ها است. جدول تحلیل واریانس نشان داده است، میانگین متغیرها برای سه خوشه از استان‌ها با هم متفاوت می‌باشد. مقدار F و سطح معناداری برای هر متغیر، نیز نشان از تفاوت بین میانگین شاخص‌ها، در سه خوشه دارد. در ادامه، با استفاده از نمره تحلیل عاملی که از شاخص پیش‌رسی ازدواج، ساخته شده است، نقشه پیش‌رسی ازدواج برای کشور تهیه شده است. استان‌هایی که با رنگ تیره مشخص شده‌اند، درصد پیش‌رسی ازدواج در آنها بیشتر است و استان‌هایی که کمرنگ نشان داده شده‌اند، درصد پیش‌رسی ازدواج در آنها کمتر بوده است. استان‌های شرقی، درصد پیش‌رسی ازدواج در آنها زیاد بوده است و استان‌های غربی درصد پیش‌رسی ازدواج، در آنها کمتر بوده است.

برای حل مشکلات پیش‌رسی ازدواج و تقویت خانواده‌های سالم، فعالیت‌های گسترده‌ای به ویژه در استان‌هایی که درصد پیش‌رسی در آنها زیاد است، باید صورت گیرد. دولت‌ها با افزایش سن قانونی ازدواج و لازم‌الاجرا کردن آن، افزایش دسترسی دختران به تحصیلات، اشتغال مناسب، بالا بردن آگاهی جامعه درباره عوارض ازدواج زودرس و اجرای سیاست‌های فقرزدایی، می‌توانند در جهت بهبود وضعیت زنان تلاش کنند. از طرفی فعالیت انجمن‌های مردم‌نهاد و حامیان حقوق کودک در توسعه‌ی برنامه‌های آموزشی مبتنی بر حقوق کودک نیز در کاهش مشکلات پیش‌رسی ازدواج، می‌تواند مؤثر باشد.

منابع

- ۱- آستین افشان، پروانه (۱۳۸۰). بررسی روند تحولات سن ازدواج و عوامل اجتماعی- جمعیتی مؤثر بر آن، طی سال‌های ۷۵-۱۳۵۵. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- ۲- احمدی، علی یار (۱۳۸۳). بررسی تأثیر ازدواج زودهنگام بر ترک تحصیل زنان نوجوان در ایران با رویکرد چند سطحی. دومین همایش انجمن جمعیت‌شناسی ایران، انجمن جامعه‌شناسی ایران، دانشگاه شیراز.
- ۳- سازمان ثبت احوال ایران (۱۳۹۵). نتایج سالنامه آماری کل کشور در سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰. www.sabteahval.ir
- ۴- عاصمی، زهرا و سیده عاطفه حسینی یزدی (۱۳۹۳). بررسی تأثیر ازدواج زودهنگام و دیر هنگام بر رضایت زناشویی زنان. کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی و مطالعات رفتاری تهران، مؤسسه مدیران ایده پرداز، پایتخت ویرا.
- ۵- کنعانی، محمدمین (۱۳۸۵). پیوند سنت و نوسازی در افزایش سن ازدواج: نمونه ایرانیان ترکمن. نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، سال یکم، شماره ۱، صص ۱۲۴-۱۰۴.
- ۶- لطفی، راضیه (۱۳۸۹). پیامدهای سلامتی ازدواج زودرس در زنان. نشریه زن و بهداشت، دوره ۱، شماره ۲، صص ۶۷ تا ۶۹.
- ۷- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۰. سایت مرکز آمار ایران www.amar.org.ir
- ۸- میرزایی، محمد (۱۳۹۰). گفتاری در باب جمعیت‌شناسی کاربردی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- 9- Singh S. & R. Samara (1996). Early marriage Among Women in Developing Countries. *International Family Planning Perspectives*, 22(4): 148 – 175.
- 10- UNFPA (2006). Ending Child Marriage: A Guide for Global Action, *International Planned Parenthood Federation and the Forum on Marriage and the Rights of Women and Girls*, London.